

УДК 378.147.88

Ярошенко О.Г., Скиба Ю.А.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

A Розкрита сутність індивідуальних науково-дослідницьких завдань, визначене їх значення у формуванні науково-дослідницьких компетенцій студентів, розкритий зміст діяльності викладача з організації виконання студентами індивідуальних науково-дослідних завдань.

Ключові слова: освітній процес, індивідуальні науково-дослідні завдання, навчання, дослідження.

Постановка проблеми. Загальнонаціональна нездоцінка дослідницько-інноваційної компоненти в діяльності української вищої школи привела до зниження якості освіти, неконкурентоспроможності випускників українських вишів [2]. Розв'язання зазначененої суперечності потребує впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес, значної модернізації системи організації наукових досліджень у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України, переорієнтації форм організації наукових досліджень студента.

Нині світові та пропоновані національні стандарти в основу навчання ставлять творчу роботу того, хто навчається. На цьому принципі базуються і новітні, включно з інформаційними, технології навчання у вищій школі.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Аналіз наукової, науково-педагогічної та науково-психологічної літератури засвідчує, що проблему організації науково-дослідницької роботи суб'єктів ВНЗ як філософську категорію висвітлено у працях В. Андрущенка, В. Кременя, З. Самчука та ін.; концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців до наукової діяльності розкрито у працях Н. Бібік, С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Волощука, В. Майбороди, О. Ярошенко та ін.

Формуванню навчально-дослідницьких і науково-дослідницьких умінь присвячені публікації Н. Погребняк, З. Слєпкань, Г. Цехмістрова та ін. Розвиток науково-дослідницької діяльності у ВНЗ аналізували О. Адаменко, О. Мороз, В. Сидorenko, В. Сластионін та ін.

Методика підготовки майбутніх фахівців до дослідницької діяльності в зарубіжних країнах розкрита у роботах Л. Зязюн, О. Шквир, Т. Кошманової та ін.

Проблема індивідуальних науково-дослідницьких завдань (ІНДЗ) у сучасній науковій і науково-педагогічній літературі висвітлена недостатньо. Між тим, використання ІНДЗ за умови їх правильної організації здатне забезпечити якнайповнішу реалізацію творчих можливостей студентів, розвиток їхніх здібностей.

Традиційно у системі сучасної вищої школи індивідуальними формами наукових досліджень є реферати, виконання курсових робіт і проектів, написання магістерських робіт і проектів. Вважаємо, що деякі з цих форм

втрачають сутність наукового дослідження, зокрема написання рефератів і курсових робіт, оскільки переважна більшість студентів замість опрацювання першоджерел компілюють матеріали з мережі Інтернет. Крім того, присутність на ринку освітніх послуг значної кількості фірм, що готують курсові, дипломні і магістерські роботи на замовлення ускладнюють процес формування у студентів науково-дослідницьких компетенцій. За таких умов вважаємо, що одним зі способів ефективного формування науково-дослідницьких компетенцій студентів є впровадження в навчальний процес ІНДЗ.

Мета статті – теоретично обґрунтувати організацію навчання через дослідження на основі розроблення та впровадження ІНДЗ. Для реалізації поставленої мети виокремлено такі завдання: розкрити сутність ІНДЗ, визначити їх значення у формуванні науково-дослідницьких компетенцій студентів, розкрити зміст діяльності викладача з керівництва ІНДЗ студентами

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх фахівців до дослідницької діяльності низкою науковців (В. Дикань, В. Загвоздкін, Т. Кошманова, О. Шквар, І. Самойлюкевич) свідчать про ефективність застосування таких методів дослідницької діяльності, як складання портфоліо, етнічна автобіографія, створення проектів, автентична бесіда, публічна презентація проектів, метод кейсів [8]. На думку авторів, вказані методи сприяють формуванню рефлексивних і когнітивних дослідницьких компетенцій, дають можливість переосмислити власний досвід і вдосконалити його відповідно до наукового рівня.

З. Слєпкань наголошує, що «виконання студентами наукових досліджень має бути спрямовано на:

- формування наукового світогляду, оволодіння студентами методологією і методами наукового дослідження;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні теоретичних і практичних завдань;

- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- залучення студентів до розв'язання наукових проблем;
- поглиблення знань у певному науковому напрямі;
- підготовка наукових публікацій;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, підготовка вчених-дослідників, викладачів» [6].

Вивчаючи проблему навчання через дослідження, яка нині активно розробляється у зарубіжній дидактиці вищої школи, А. Ставицький зазначає необхідність переходу підготовки фахівців в українських видах від проблемно-орієнтованого навчання до навчання, заснованого на дослідженнях, включаючи й участь студентів у виконанні реального академічного дослідження. Для цього вони опановують теорію дослідження під час прослуховування лекцій та активного вивчення наукових статей, потім здійснюють дослідження розроблених викладачами проблемних питань, розв'язання яких передбачає використання різних методів, які, як правило, притаманні одночасно різним дисциплінам [7].

Поділяючи думку А. Ставицького щодо розвитку вищої освіти, заснованої на дослідженні, вважаємо, що одним із засобів навчання через дослідження є ІНДЗ, яке розуміємо як вид позааудиторної індивідуальної роботи студента наукового, науково-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яка виконується одноосібно або групою студентів під час навчального року і завершується оприлюдненням отриманих результатів. ІНДЗ – це логічно завершene теоретичне або практичне завдання в межах освітньої програми, що виконується на основі знань, умінь, навичок і компетенцій, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних і лабораторних занять і характеризується міждисциплінарним характером [1]. Виконання ІНДЗ зорієнтоване насамперед на проведення якісних наукових досліджень і формування у студентів здатності до лідерства в процесі наукового пошуку.

Упровадження ІНДЗ може виступити:

- інструментом пізнавальної діяльності;
- інструментом творчого пошуку;
- засобом, що забезпечує перехід від фіксованих форм знань до творчих і наукових [3].

Варто зазначити, що впровадження ІНДЗ в освітній процес має низку проблем, для розв'язання яких необхідно: внести певні зміни у навчальні плани й освітні програми підготовки майбутніх фахівців, постійно оновлювати тематику ІНДЗ, дбати про науковість і практичне значення здійснюваних досліджень.

Виконання ІНДЗ є засобом формування у студентів прийомів наукового пізнання, спільно з іншими засобами сприяє створенню освітнього середовища підготовки майбутніх фахівців, в якому навчання здійснюється через дослідження.

Керівна роль у виконанні ІНДЗ належить викладачеві, який сам активно проводить наукові і педагогічні дослідження, добре орієнтується у невирішених і актуальніх наукових проблемах, знає, що таке науковий пошук, і вміє заохотити студента до виконання такого завдання [3].

«Науково-дослідницька діяльність у сучасній вищій освіті, – як зазначає І. Ромашенко, – передбачає взаємодію ученого і студента на основі:

- створення своєї власної наукової школи (творчої лабораторії), провідного ученого, який би об'єднував

молодих фахівців на основі наукових інтересів, нових ідей;

– постійна підтримка керівника науково-дослідницької роботи студента, стимулювання нестандартних підходів і рішень його творчої діяльності;

– особистий приклад ученого під час розроблення нових ідей і проектів, демократичний стиль взаємостосунків між викладачем і студентом» [4, с. 20].

Викладач є організатором цієї діяльності й прогнозує розвиток науково-дослідницьких компетенцій студента, налагоджує систему відносин: студент – студент, студент – студенти, студент – викладач, студенти – викладач. У зв'язку із зазначенням вище мають бути передбачені години індивідуальної роботи викладача зі студентами, які працюють над виконанням ІНДЗ.

Успіх виконання ІНДЗ залежить від атмосфери співпраці студента з викладачем, їхнього спільногого бажання активно здійснювати дослідну роботу за методикою, запропонованою викладачем або розробленою студентом самостійно.

Організацію та контроль за виконанням ІНДЗ доручається викладачам із науковими ступенями. В обов'язки викладачів, які керують ІНДЗ входять: проведення групових та індивідуальних консультацій; планування з студентами ІНДЗ; поточний контроль виконання ІНДЗ студентами; підсумковий контроль за виконанням ІНДЗ студентами науково-дослідного, творчого, професійно-наукового змісту.

Ураховуючи переобтяженість навчальною роботою викладачів, відсутністю умов і часу для неформально-го заняття дослідницько-інноваційною роботою, незадовільну структуру навантаження науково-педагогічних працівників, які на 80 % зайняті навчальною і в крашому випадку лише на 20 % дослідницькою діяльністю [2, с. 51], вважаємо, що час, відведений на виконання ІНДЗ, повинен обліковуватися і бути включеним в індивідуальне навчальне навантаження викладача.

Інтеграція наукових досліджень в освітній процес вищої школи не лише змінює зміст навчальних дисциплін, а й визначає нові форми та методи проведення освітнього процесу. Оволодіння дослідницькими компетенціями, методологією наукового пізнання, пошуку проблем і суперечностей, тематики дослідження, методами опрацювання наукових джерел забезпечує самостійність у виконанні подальших наукових досліджень.

Виклики сучасності вказують на те, що науково-дослідницька діяльність студентів повинна носити наскрізний, системний і комплексний характер. Принцип наскрізності передбачає формування науково-дослідницьких компетенцій протягом усього періоду навчання студентів в університеті. Реалізація принципу системності формування науково-дослідницьких компетенцій учаємо в поетапному формування дослідницьких умінь, навичок, досвіду студентів, починаючи з репродуктивного засвоєння елементів наукової методології до здійснення дослідницьких дій в умовах максимальної активності щодо отримання і засвоєння науково-дослідницьких компетенцій [5, с. 181]. Комплексність – реалізується на основі застосування міждисциплінарних зв'язків у процесі виконання наукових досліджень.

Запропонований В. І. Луговим педагогічний закон зв'язку складності і самостійності [2, с. 79] в освіті справджується й до формування науково-дослідницьких компетенцій. Адаптуючи його до проблематики нашого дослідження, робимо висновок, що процес формування

компетенцій від простих до складних науково-дослідницьких зростає з ускладненням освітніх програм на певному рівні освітнього процесу. Відтак, на молодших курсах освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» ІНДЗ повинні спрямовуватися, здебільшого, на поглиблена вивчення студентами окремих наукових проблем. Типовими видами ІНДЗ на цьому етапі можуть бути:

- рецензування наукових джерел із конкретної теми наукового дослідження та виклад свого розуміння проблематики у вигляді академічного есе;
- анатування психолого-педагогічної та методичної літератури з конкретної теми наукового дослідження;
- порівняльний психолого-педагогічний аналіз заданих положень;
- аналітичне оброблення теоретичного матеріалу з конкретної теми наукового дослідження через його кодування (схеми, таблиці, діаграми, графіки).

На третьому, четвертому курсах освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» доцільно виконувати ІНДЗ, що мають науково-дослідницький характер і передбачають безпосередню участь студента у виконанні наукових досліджень, а саме:

- виготовлення проспектів та ескізів обладнання з розробленням рекомендацій до їх використання;
- розроблення дидактичних матеріалів (ігор, вправ, наочності, сценаріїв, конспектів занять, віршованих текстів, проектних моделей педагогічних процесів);
- розв'язування професійних ситуацій;
- проектування виробничих ситуацій;
- написання творів, статей;
- створення комп'ютерних програм, презентацій.

На п'ятому, шостому курсах навчання за програмою освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» ІНДЗ можуть стосуватись:

- розроблення моделей виробничих процесів, систем;
- виконання емпіричних досліджень: анкетування, інтер'ювання, експериментальна бесіда;
- проведення наукового дослідження за схемою: вибір проблеми, її теоретичне вивчення, знаходження бази для постановки експерименту, розроблення його програми, виконання, узагальнення результатів, оформлення й представлення роботи;
- завдань на аналітичне дослідження заданої проблеми: визначення актуальності, аналіз публікацій, обстеження об'єкту дослідження, порівняння з визначеними в науці нормами, виявлення відхилень;
- складання аналітичної довідки за проблемою дослідження;
- рецензування авторефератів дисертацій;

Ярошенко О.Г., Скиба Ю.А. Индивидуальные научно-исследовательские задачи как один из способов организации обучения через исследования в высших учебных заведениях Украины.

(A) Уточнено содержание индивидуальных научно-исследовательских задач, определена их роль в формировании научно-исследовательских компетенций студентов, раскрыто содержание деятельности преподавателя в организации выполнения студентами индивидуальных научно-исследовательских задач.

Ключевые слова: образовательный процесс, индивидуальные научно-исследовательские задачи, обучение, исследование.

Yaroshenko O.H., Skyba Yu.A. Individual scientific and research tasks as means of studying organization by means of investigations in higher educational establishments of Ukraine.

(S) The article shows the main point of individual research and research tasks, determines their value in the formation of research and development competences of students, demonstrates the point of lecturer's activity in the organization of performing of individual research and development tasks by the students.

Key words: educational process, individual research and development tasks, studying, research.

- написання наукових статей;
- розроблення авторських анкет, проведення інтерв'ю, бесід [3, с. 7].

Є всі підстави передбачити, що реалізація запропонованого підходу до формування науково-дослідницьких компетенцій з використанням ІНДЗ сприятиме розробленню індивідуальної траекторії розвитку особистості, її адаптивності до наукової діяльності та творчості. Адже здійснення реальних наукових досліджень в університеті надихає студентів до визначення їх кола наукових інтересів, пошуку наукового керівника за обраною темою наукового дослідження, налагодженню співпраці зі студентським науковим товариством тощо.

Висновки. Упровадження ІНДЗ спрямоване на формування науково-дослідницьких компетенцій студентів, є засобом, що сприяє розв'язанню різноманітних науково-дослідницьких завдань, передбачає прогнозування і моделювання досліджуваних явищ. ІНДЗ разом з іншими засобами навчання сприяють індивідуальному спрямованому розвитку здібностей студентів завдяки навчанню через дослідження.

Виконання студентами ІНДЗ планується й контролюється викладачами. Це розширює коло їхніх професійних повноважень, робить необхідним урахування часу, приділеного ІНДЗ, у плануванні викладачем педагогічного навантаження.

Перспективи подальших досліджень. Окреслене коло питань, пов'язаних із роллю та участю викладача в організації ІНДЗ студентів, маловивчене, а тому може стати предметом цілеспрямованого педагогічного дослідження.

Список використаних джерел

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Боблюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. – 384 с.
2. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах : монографія / за заг. ред. В. І. Лугофого, О. Г. Ярошенко. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – 234 с.
3. Лихолетова, В. К. Індивідуальне навчально-дослідне завдання як форма організації самостійної роботи студентів в умовах КМСОНП / В. К. Лихолетова. – Володимир-Волинський, [б. в], 2008. – 10 с.
4. Ромашенко, Інна. Науково-дослідницька діяльність студентів як засіб забезпечення якості / Інна Ромашенко // Молодь і ринок. – № 6 (113). – 2014. – С. 18–21.
5. Самойлович, І. В. Особливості організації дослідницької діяльності студентів мовних педагогічних спеціальностей в університетській освіті США / І. В. Самойлович, О. О. Волкова. – Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки. – Випуск 6 (72). – 2013. – С. 180–184.
6. Слєпкань, З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – Київ : Вища школа, 2005. – 239 с.
7. Ставицький, А. В. Розвиток вищої освіти, заснованої на дослідженнях / А. В. Ставицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.andriystav.cc.ua/Downloads/TEMPUS/RBEE.pdf>. – Назва з екрану.
8. Шквир, О. Л. Методи підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / О. Л. Шквир. – Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – Вип. 3 – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadsps_2013_3_25.pdf

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 19.03.2015